

DOSAR TEATRAL

ALGERIA

Boubakeur SEIKINI

(critic de teatru – Algeria)

Note despre dramaturgia algeriană

Kateb YACINE

Kateb Yacine (1929–1989), scriitor algerian de limbă franceză și arabă, originar din Constantine, s-a ilustrat cu egal talent în toate genurile literare. Renunțând la toate convențiile romanești (*Nedjma*, 1956), a preluat din tradiția orală caracterul ei polifonic și logica derutantă. Poet (*Solilocvii*, 1946), autor dramatic (*Cercul represaliilor*, 1959; *Strămoșii sunt tot mai necruțători*, 1967; *Prafuri pentru istețime*, 1967), Kateb Yacine a împins refuzul clasificărilor literare și al consacrărilor oficiale până-ntr-acolo încât, în colaborare cu trupa sa de teatru, a oferit celor mai de rând dintre compatrioții săi piese în araba vorbită (*Mohamed, ia-ți valiza*, 1971; *Palestina trădată*, 1978).

Scrieri teatrale

Cadavrul încercuit.

„Tragedie” în proză, publicată la Paris în revista *Esprit*, numărul din decembrie 1954–ianuarie 1955, și pusă în scenă de Jean-Marie Serreau la Teatrul Molière din Bruxelles, în 1958. Urmată de o a doua tragedie de un simbolism ambiguu, *Strămoșii sunt tot mai necruțători*, de o farsă, *Prafuri pentru istețime*, și de un poem dramatic, *Vulturul*, este reprodusă apoi într-un volum de teatru intitulat *Cercul represaliilor*, prefătat de Edouard Glissant și publicat la Paris, la Editura Seuil, în 1959, cuprinzând, împreună cu *Omul cu sandale de cauciuc* (1970), ansamblul operei teatrale în limba franceză a lui Kateb, întrucât autorul nu va mai scrie, după întoarcerea sa în Algeria, în 1971, decât în araba dialectală.

Rezumat. Într-un oraș magrebin, pe strada Vandalilor, în urma unei răzmerițe, răniții zac printre cadavre. Unul dintre ei, Lakhdar, încearcă, într-un soi de „orație funebră”, să deslușească sensul acestui măcel. Plecați în căutarea lui Lakhdar, apar în scenă mai întâi Nedjma, amanta deznădăjduită a acestuia, apoi Mustafa și Hassan, prieteni și tovarăși de luptă, și, în sfârșit Tahar, tatăl său vitreg, adept și propăvăduitor al resemnării. Rămas din nou singur, Lakhdar se ridică și își continuă perorația. Reapare Nedjma, care îi reproșează că nu și-a dus la bun sfârșit misiunea. Îl vedem după aceea pe Lakhdar ascuns și îngrijit de Marguerite, fiică a comandantului. E găsit aici de Nedjma, care are o izbucnire de gelozie; Hassan și Mustafa își fac și ei apariția, iar Mustafa îl ucide pe comandant. Într-o cafenea plină de lume, Lakhdar se împotrivește tatălui său vitreg, chemând oamenii la rezistență. Tabloul următor se petrece într-o închisoare militară, unde Hassan, Mustafa și Lakhdar își așteaptă execuția, asumându-și responsabilitatea luptei pe care o duc. În cele din urmă, Lakhdar, din nou singur, e înjunghiat de Tahar, în prezența celor două femei, Nedjma și Marguerite. Ca să nu se prăbușească, el se agață de trunchiul unui portocal. Sunt de față Mustafa și Hassan, mama înnebunită de durere a lui Lakhdar și Ali, fiul lui Lakhdar și al

Nedjmei. În fundal, un cor rememorează tragedia poporului oprimat. Ali se catără în portocal și de acolo bombardează sala cu portocale.

Comentariu critic. Ieșit din același nucleu generator ca și *Nedjma*, împreună cu care formează, ca să-l cităm pe autor, „o singură operă de largă respirație, mereu în gestație”, *Cadavrul încercuit* urmărește până la capăt destinul lui Lakhdar, unul dintre cei patru prieteni naratori din roman, dându-i în același timp cuvântul și tinerei Nedjma care, în roman, avea să figureze doar ca o absență, o „prezență vidă”.

Apelând la izvoarele tragediei grecești, Kateb recurge nu numai la discursul simbolic, ci și la corul care îi permite să aducă în scenă confruntarea dramatică dintre individ și colectivitate. De un lirism fulgurant în evocarea identității înăbușite, epică și fondatoare atunci când exaltă lupta revendicativă, limba se convulsionează în clipa dezvăluirii contradicțiilor și a revelării ambivalențelor mitului.

În căutarea unui sens pe care nu-l poate afla decât cu prețul vieții, sfâșiat între „crimă și exil”, Lakhdar apare ca un veritabil erou tragic, victimă deopotrivă a orbirii și a lucidității sale, a atașamentului față de trib și a refuzului tabuurilor. Răzvrătit împotriva autorității strămoșilor, atunci când ea îndeamnă la resemnare, Lakhdar e înjunghiat de tatăl său vitreg chiar în momentul în care își caută o filiație mai legitimă. Iar dacă Nedjma îi poate reproșa că nu se privește decât pe sine, nu e mai puțin adevărat că, prin el, o întreagă generație se ridică și își strigă refuzul dublei încercuiri, cea a dominației și cea a renunțării: Ali, rodul pasiunii lui pentru Nedjma – adică pentru patrie – nu se mulțumește să mănânce portocale amare. El le va transforma în proiectile.

Strămoșii sunt tot mai necruțători.

Piesă în proză, publicată în *Cercul represaliilor*, Paris, Ed. du Seuil, 1959.

Această a doua tragedie – după *Cadavrul încercuit* – din tetralogia intitulată *Cercul represaliilor*, grație unei simbolistici complexe și ambivalente, duce la paroxism confruntarea dramatică dintre destinul individual și cel colectiv, confruntare care, așa cum arată Edouard Glissant în prefața volumului, marchează în cel mai crud mod „tragismul epocii noastre”. Dimensiunea epică vizibilă în *Cadavrul încercuit* face loc acum mitului, a cărui opacitate pretinde o descifrare dureroasă, în timp ce corul, condus de un corifeu, cântă metamorfoza lui Lakhdar, devenit după moarte Vultur, și a Nedjmei, transformată în Femeia sălbatică.

Rezumat. Mustafa și Hassan se află în celula unei închisori, în timp ce corul se lamentează și cheamă la revoltă. Cei doi evadează și, deghizați în ofițeri ai armatei franceze, vor să îl pedepsească pe Tahar, „marionetă colonială”, tatăl vitreg al lui Lakhdar, pe care îl înjunghiasse în *Cadavrul încercuit*. Mustafa se însărcinează cu execuția. Intră corul tinerelor fete, aflate în căutarea Femeii Sălbatică. Aceasta le îndeamnă să continue lupta bărbaților. Apare Vulturul, enigmatic „mesager al strămoșilor”, setos de sângele Femeii Sălbatică.

Partizanii armatei populare se alătură corului tinerelor fete și cu toții pornesc la război. Sunt înfrânți. Tineretele care au scăpat cu viață sunt târâte prin deșert de către un Veteran: ele sunt destinate armatei regale a sultanului, „al cărui strămoș l-a trădat pe Abd-El-Kader”. Hassan îl înjunghie, în timp ce Mustafa o salvează pe Femeia Sălbatică. Toți trei rătăcesc prin deșert. Mustafa și Hassan se înfruntă. Primul îl ucide pe cel de-al doilea, la picioarele căruia se prăbușește Femeia Sălbatică; corifeul relatează crima. Se înalță atunci, plin de satisfacție, corul Strămoșilor. În timp ce soldații inamici se apropie, Mustafa și Vulturul se luptă pentru trupul femeii moarte. Mustafa e făcut prizonier.

Comentariu critic. „Da, orice război e asemeni celui al grecilor pentru Elena/ Războiul e drumul cel mai scurt de la dragoste la moarte”, clamează corul la moartea lui Hassan și a Femeii sălbatică. Aidoma modelului antic – la care

trimite limpede și o referire la „muște“ (Eschil) – violența și trădarea, patricidul și infanticidul împletesc aici firele tragediei până a le face să pară de nedesfăcut.

Refuzând orice discurs ideologic și univoc, Kateb Yacine caută, într-adevăr, să pună în lumină ambiguitatea fatalității, mergând până la actele întemeietoare ale tribului și, pentru a face aceasta, recurge la forța de interpelare a alegoriei. „Limbajul acestei opere este poetic, cu alte cuvinte el nu ezită să exprime în chip obscur ceea ce este obscur în om, dar nu ocolește nici precizia, căci există adevăruri ce trebuie rostite răspicat“ (Edouard Glissant).

Dacă nu rezolvă tensiunea dintre mit și oameni și dacă nu poate propune decât o viziune problematică a unei lumi torturate, Kateb Yacine nu se resemnează totuși în fața disperării conștiinței tragice. Dimpotrivă, el îi arată poporului său singura cale ce trebuie urmată pentru ca acesta să-și ia în mâini destinul și să construiască un alt prezent: calea libertății asumate, ceea ce presupune angajare și acțiune.

Assia DJEBAR

I. Djebbar, Assia (n.1936), scriitoare și regizoare de film algeriană, care a făcut din condiția femeii în lumea arabo-musulmană tematica centrală a operei sale.

Născută la Cherchell, Fatima-Zohra Imalayen își petrece copilăria la Mouzaïa, unde urmează cursurile școlii coranice. După studii secundare și un început de studii universitare la Alger, părăsește Algeria plecând în Franța, unde se înscrie la Școala Normală Superioară din Sèvres (1955). În 1956, militează în sprijinul studenților algerieni și adoptă pseudonimul Assia Djebbar. În anul următor, își publică în Franța primul său roman, *Setea*, urmat în 1958 de *Nerăbdătorii*.

II. În același an, își însoțește în Tunisia soțul, activist intrat în ilegalitate. La Tunis, pregătește o lucrare de diplomă în domeniul istoriei, colaborând, în același timp, la ziarul *El Moudjahid*, pentru care scrie articole despre războiul din Algeria și despre refugiați. Anchetele întreprinse îi oferă material pentru cel de-al patrulea roman, *Ciocârlile naive* (1967). În 1957, se stabilește la Rabat, în Maroc, unde predă istoria Africii de Nord la universitate, continuându-și totodată activitatea de susținere a cauzei Algeriei.

III. După proclamarea independenței Algeriei, Assia Djebbar se întoarce în țara sa natală și publică *Copiii Lumii Noi*, scriere care abordează problema femeilor algeriene și a revendicărilor lor, urmată de *Zorii roșii* (1969). Predă istorie și cinematografie la Alger, colaborează la mai multe organisme de presă, de radio și de televiziune, și realizează în 1977 primul ei lung-metraj, *Fanfara femeilor de pe muntele Chenoua*, care obține Premiul criticii internaționale la Bienala de la Veneția (1979) și căruia îi urmează un al doilea film, documentar, *Zerda și cântecele uitării* (1979–1982). Publică, de asemenea, *Femei din Alger în apartamentul lor* (1980), *Dragostea, fantazia* (1985), opere ce deschid fresca „Cvartetului algerian“, continuată cu *Ombre sultan* (1987) și *Departee de Medina* (1991).

IV. Romanele și nuvelele Assiei Djebbar explorează momente din viața, intimitatea, exilurile, evoluțiile sociale ale autoarei, păstrând totodată distanța atât față de autobiografie, cât și față de contextul istoric (fără a-l nega totuși). Istoria personală, intimă, se înrădăcinează astfel, în mod nuanțat, în istoria colectivă, trecută uneori sub tăcere, dar cu atât mai expresivă, chiar dacă unele dintre povestiri (*Nerăbdătorii*) sunt mult mai fătis critice și angajate în actualitatea socială.

În 1999, Assia Djebbar a fost aleasă membră a Academiei Regale de Limbă și literatură franceză din Belgia, iar în 2000 a primit Premiul pentru pace, decernat de editorii și librarii germani la Târgul de carte de la Frankfurt. Dintre operele cele mai recente, se rețin *Alb de Algeria* (1996) și *Oran, limbă moartă* (1997).

Rachid BOUDJEDRA

Boudjedra, Rachid (n.1941), romancier și eseist algerian de expresie franceză și arabă, a cărui operă se situează la intersecția lumilor europeană și arabă.

Născut la Aïn Beïda, în estul algerian, Boudjedra își face studiile în Tunisia și apoi la Paris, la Sorbona. Profesor de filosofie în Algeria, își părăsește țara în urma evenimentelor din 1965 și devine cunoscut o dată cu publicarea romanului său *Repudierea* (1969). Provocator atât prin stil cât și prin subiect, romanul este un rechizitoriu virulent la adresa puterii și a societății algeriene, subliniind cu forță contradicțiile unei lumi sfâșiate între tradiție și modernitate.

Întors în Algeria în 1973, publică scrieri de ficțiune și eseuri polemice, în care se ridică împotriva totalitarismului, a integrismului și a cortegiului lor de violențe oarbe (*Jurnal palestinian*, 1972; *FIS al urii*, 1992).

Boudjedra își continuă, în lucrările ulterioare, lupta sistematică împotriva tuturor tabuurilor (sexuale, politice, morale), neșovăind să recurgă, în acest scop, la imagini de o mare violență. Dislocând structura povestirii, autorul privilegiază jocul memoriei, autobiografice ori imaginare, și împletește tradiția literară arabă cu cea europeană. În *Distrugerea* (1982), prima sa operă scrisă în arabă, Boudjedra denunță tradiția patriarhatului și corolarul acesteia, machismul, urmărind itinerarul unei femei care se apucă de scris pentru a-și descoperi propria feminitate. Denunță totodată soarta muncitorilor magrebini în Franța (*Topografie ideală pentru o agresiune caracterizată*, 1975).

Dintre celelalte lucrări ale sale, care reiau deseori aceleași teme obsesive, pot fi citate *Melcul încăpățânat* (1977), *Cei 1001 ani de nostalgie* (1979), *Macerația* (1985), *Ploaia* (1987), *Cucerirea Gibraltarului* (1987), *Dezordinea lucrurilor* (1991), *Timimoun* (1994), *Fascinație* (2000).

De la dreapta la stânga: Boubakeur Seikini, Milena Mihailova, alături de colega lor Sorina Ștefăruță (Republica Moldova) la Seminarul Tinerilor Critici, organizat de AICT la Festivalul de la Porto.

